

שיטת המימשל והבחירות לאור דברי מרן הרב זצ"ל

א. מצוה מן התורה (שמות כג, ב) לנטות אחרי רבים, ומלכתחילה נאמר צווי זה בקשר להחלטות הדיינים בסנהדרין, עליהם צותה התורה בפירוש שיש להכריע כדעת הרוב. אולם לפי הנראה מדברי חז"ל, הולכים אחר הרוב גם בדברים אחרים, כמו במחלוקת הנופלת בין החכמים בדין מדיני התורה.

כך כותב בעל ספר החינוך (מצוה עח), אך עם זאת, הוא מבדיל בין שני הסוגים האלו, דהיינו בין מחלוקת בדיינים היושבים בדין לבין מחלוקת בין החכמים כשלא התיישבו יחד לדון כמושב של בית דין או בסנהדרין. ההבדל הוא בזה שבמחלוקת שבין הדיינים בבית הדין, הרי עצם ישיבתם שם קובעת את המסגרת המחייבת, וממילא ברור ומוכן מאליו שכל החלטה נקבעת לפי דעת הרוב. אבל במחלוקת המתעוררת בין החכמים כאשר אינם תלויים במסגרת המחייבת, אזי ישנה אמנם עדיפות לסברת הרוב, אולם רק בתנאי שהדבר ידוע ששני הצדדים החולקים שוים בחכמה, דאם לא כן יכולה כת בודים מרובה להכריע כת חכמים מועטת. למעשה חילוק זה מוכח מן הגמרא ביבמות (יד, א) שם נדונה השאלה לגבי פסיקת ההלכה בין בית שמאי לבית הלל, ועל כך אמרו: "כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, הכא בית שמאי מחדדי טפיי" ולכן

לא היה זה פשוט שיש לילך אחר הרוב, עד שיצתה בת קול ואמרה הלכה כבית הלל, כמבואר בעירובין (יג, א).

ב. שאלות אלו נדונות גם בברורי הדברים הנוגעים להכרעות ציבוריות, כי הסברה והדין, מחייבים שיהיו החלטות הציבור נקבעות על פי הרוב. ואולם מוצאים אנו בדברי הפוסקים שדנו בכך בעיקר בקשר לטובי העיר בכל אתר, ובענין זה מובא בשו"ת מהרשד"ם (או"ח לז) שלא אמרה תורה אחרי רבים אלא בשוים, ולא הולכים אחר רוב מנין אלא אחר רוב בנין.

כיוצא בזה כותב מהרי"ק (שורש ל) בשם רבינו שמחה, שאם ילכו אחר הרוב בכל ענין תלקה מידת הדין, ובהגהות מיימוניות הלכות תפילה (פרק יא), כותב שהכרעת הקהל תלויה ברוב משלמי המס. נראים הדברים שכך היא הדעה, מפני שאין לציבור מסגרת מחייבת, כמו בית דין, אשר כופה את הכרעת הרוב באופן פשוט וחד משמעי. טעם הדבר הוא שאין העיר מהווה מסגרת מחייבת אשר קובעת אחריות קולקטיבית לגבי כולם, ומשום כך לא חלה כאן ההלכה שהולכים אחר הרוב, וניתן על כן לומר שיכריעו רק על פי דעת חשובים ומכיני דבר.

כאמור מצינו שיש שרוצים לקבוע את הרוב על פי בעלי הממון, ואולם נראה שאין זה כלל קבוע, אלא כמו שכותב בספר לחם רב (סי' ב) שבדברים הנוגעים לתקנות הקהל הולכים אחר רוב דעות ממש, ורק בעניני ממון הולכים לפי הממון.

ג. מרן הרב זצ"ל עוסק גם הוא בשאלת ההכרעה כרוב או כמיעוט בהחלטות הקהל, והוא דן בשאלה כיצד נבחרים מוסדות הקהילה.

דבריו מובאים בשו"ת אורח משפט - הלכות דיינים א, ב (וחוברת סיני, חלק יד, ק-קיד), והם בדרך של תשובה לשאלה מן הגולה, אחר ויכוח שנתעורר בקהילת מונקטש בצ'כוסלובקיה, האם יתקיימו בחירות בין הסיעות השונות, והסיעה הגדולה תקבל את כל התפקידים בועד הקהילה, ובדרך זו תתקיים ההלכה שיש

לילך על פי הרוב כיון שיבחרו נציגי הרוב והם יהיו מנהיגי הקהילה, או שחלוקת התפקידים תהא יחסית, כך שכל סיעה תקבל מקומות בועד לפי גודלה.

תשובתו של הרב היתה שיש להעדיף דווקא את שיטת הבחירות היחסיות, והוא מוכיח מכמה מקומות שאף לפי שיטה זו מתקיים דין התורה של "אחרי רבים להטות".

הוכחה אחת היא מדרך הבחירה הראשונה של השופטים לסנהדרין, שנבחרו ששה מכל שבט ואחר כך כולם יחד דנו את הכלל כולו, נמצא שכולם מנהיגים את הציבור בכללו.

הוכחה דומה הביא מדין המעמדות בקרבנות, כפי שנשנה במשנה במסכת תענית (דף כו, א), שתקנו שיהיו המעמדות שלוחים של כל ישראל, מורכבים מכהנים לויים וישראלים, כי דרך הישר והטוב ליתן יד ושם לכל חלקי הציבור בכל דבר שבקדושה ובכל סדר של הנהגת הכלל.

כיוצא בזה מביא הרב דוגמאות נוספות מהן רואים שראוי הדבר לתת בטוי לכל קבוצה שיש לה צביון מיוחד, כמו שמצינו שבני אומנות יכולים לקבוע את המחיר של עבודתם בלי לקבל את הסכמת כל הציבור. מכאן שהדרך הטובה והישרה היא שלכל מפלגה שיש לה "תכנית מיוחדת" לעומת שאר חלקי הציבור, יהיו באי כח במינויים יחסית לכוחם המספרי.

עד כאן נזכרו דוגמאות מהן ניתן להסיק על המגמה הקיימת בדין תורה, ואולם מוסיף הרב, שהדין נותן שכל חלק מחלקי הציבור דינו כשותף אשר אין שייך לומר עליו שיתבטל חלקו ברוב, כיון שכל עיקר יסוד איגוד הציבור בא מטעם שותפות, ואם נזדמן הדבר שחלק אחד מהציבור לא יוכל להגן על הענינים הנוגעים לו מפני שלא יהיה לו נציג במנהיגי הכלל, יהא אז דינו כשותף שחולק במקום פסידא שלא מדעת חבירו, וכדי למנוע קלקלה שכזו, מסיק הרב, אין דרך טובה וישרה מהבחירות היחסיות.

ד. לכאורה ראויים היו דברים אלו להיות ניצבים לנגד עינינו במסגרת הויכוח הציבורי הקיים כיום אודות שיטת הבחירות במדינת ישראל, וצריכים היינו לומר שאין לשנות את השיטה אלא להשאיר את שיטת הבחירות הקיימת, בהתאם למסקנתו של הרב בתשובתו. ברם נראה לי שאין זה פשוט כל כך להשוות את הדין שבכל עיר ובכל קהילה לדין במדינת ישראל.

כאמור, דעתו של הרב מבוססת על כך שעיקר יסוד אגוד הציבור בא מטעם שותפות, מסתבר שהגדרה זו מתאימה להתארגנות הציבור בערים ובקהילות שאינן מסגרות מחייבות כשלעצמן, וקיומן מבוסס על הסכמת התושבים.

כפי שנתבאר, זהו הטעם לכך שאין הכלל הקבוע שהולכים אחר הרוב נוהג במקומות אלו באופן חד משמעי, כפי שכותבים הפוסקים הנזכרים לעיל, וזהו גם הטעם לכך שאי אפשר לקיים שם בחירות אישיות שיקבעו את המנהיג היחיד שיהא כמלך בעיר, כי אין זו מסגרת מחייבת עם אחריות קולקטיבית, אלא מסגרת שבה כל אחד דואג, ורשאי לדאוג, לאינטרסים הפרטיים שלו, ולכן יש לתת בטוי לכל דעה בקשר לכל נושא העולה לדיון.

ברם ישנה הלכה מפורשת בגמרא אשר מוכיחה כי ההנהגה בעיר שונה בתכלית מן ההנהגה במדינה. כוונתי לסוגית הגמרא בבבא בתרא (ז, ב), שם מדובר בכוחם וסמכותם של בני העיר לכפות בניית חומה ושאר צרכי בטחון בעיר, והשאלה היא לפי איזה קריטריון גובים את התשלומים הללו: לפי נפשות, כלומר לפי מספר בני הבית; לפי ממון, כלומר לפי עושרם; או לפי קירוב בתים, דהיינו לפי קרבתם לחומה או לגבול.

ההלכה נפסקה שגובים לפי קירוב הבתים, וזה מוכיח כי טובי העיר אינם שליטי העיר, וכל סמכותם באה להם רק מכח ההסכמה והתועלת של התושבים. לכן הם גובים את התשלום לצרכי הבטחון בהתאם למידת הקירבה לסכנה, משל היינו מטילים במדינת ישראל תשלום גבוה יותר על תושבי קרית שמונה מפני שהם פגיעים יותר והגנתם יקרה יותר מאשר הגנתם של תושבי תל-אביב.

ת. המסקנה המתבקשת היא איפוא, שהמדינה היא מסגרת מחייבת יותר מן העיר ומנהיגי המדינה זכאים לגבות את המיסים לפי הצרכים הכלליים ולא רק לפי האינטרסים הצרים של כל קבוצה או איזור.

מסקנה זו נכונה בקשר לכל מדינה שקיים בה הכלל ש"דינא דמלכותא דינא", ויותר מכך, נכונה מסקנה זו בנוגע למדינת ישראל שהיא הבטוי הנוכחי של מלכות ישראל.

במסגרת זו, המלך או הממשלה, מנהיגים את העם והארץ בהתאם לאינטרס הכללי, וכלשונו של הרב (כמאמר על התרבות הישראלית) שצריך האידיאל להתגלם באחיזה בקרקע במשטר ובממשלה, ומזה יתגלה האידיאל של הקמת עם סגולה ממלכת כהנים וגוי קדוש.

בדרך זו מבינים אנו את השאיפה לכיאת מלך המשיח, אשר יהא איש אשר רוח אלקים בו, והנהגתו תהא מקובלת על כולם מפני שתהא מונחית ע"י שיקולים כלליים שאין עליהם עוררין.

ו. על אף כל האמור לעיל, מצינו לר"ן במסכת נדרים (כח, א) שהוא מסביר ש"דינא דמלכותא" נוהג רק במלך עכו"ם מפני שהארץ שלו, ויכול לומר לתושבים שאם לא יקיימו את דבריו יגרשם מארצו. אבל מלכי ישראל שאין ארץ ישראל שלהם, לפי שכל ישראל שותפים בה, אינם יכולים להכריח את התושבים לקבל דעתם מכח "דינא דמלכותא".

מפורשים אם כן דבריו שגם התאגדות הציבור במדינה נחשבת להתאגדות של שותפים, כלשונו של הרב על התאגדות הציבור בקהילות, ולפי"ז נשמט לכאורה הבסיס לחילוק שעשינו בין הנהגת העיר להנהגת המדינה.

אולם עצם חידושו של הר"ן צריך בירור, שכן לפי דעתו יש לדון מהי הדרך שבה גובים מיסים ומחוקקים חוקים מדיניים במדינת ישראל הנוהגת על פי התורה אחר שלמלך אין את הסמכויות הללו!

הפתרון לבעיה נמצא, לדעתי, בדברי החתם סופר בתשובותיו (חו"מ סי' מב), שם הוא אומר שדברי הר"ן מתייחסים רק למיסים ולמכס שאין דרכו של עולם לקבלם באהבה, אבל בכל הנוגע למנהגים ולנימוסים, מודה הר"ן שאלו תקפים ומחייבים גם אצל מלכי ישראל, מפני שכולם מעוניינים בהם כדי לשמור ולקיים את סדרי החברה.

עיקרון זה שיש תוקף לדינא דמלכותא מפני שזה רצון הציבור מבואר בדברי הרשב"ם במסכת בכא בתרא (נד) אשר מסביר שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם את חוקי המלך ומשפטיו וזה מה שנותן את התוקף לחוקיו.

מסתבר איפוא שיש הגיון רב בקיום מוסד המייצג את הציבור ליד מלך ישראל, ובמסגרתו ידונו על כל הנושאים העומדים על הפרק ויחליטו בהם לפי רוב דעות.

קיומו של מוסד כזה נראה הכרחי לפי רב, האומר במסכת סנהדרין (כ, ב) שכל האמור בפרשת המלך, מלך אסור בו, וא"כ בודאי שהוא זקוק למוסד שיוכל להשלים בהחלטותיו את כל מה שנמנע ממנו כמלך. אולם גם לפי שמואל אשר סובר שכל האמור בפרשת המלך, מלך מותר בו - אין מניעה לקיומו של מוסד זה ואף רצוי הדבר בכדי לתת בטוי הולם לכל מיגוון הדעות של העם שיוצגו לפני המלך בהנהגתו את המדינה.

ז. נראה, איפוא, שצורת המימשל האידיאלית היא בשילוב שני המוסדות, מוסד המלוכה שבראשו המלך המבטא באישיותו ובסמכותו את מאוייה של האומה כולה, ומוסד המייצג את כל חלקי הציבור, שבמסגרתו ינתן ביטוי לכל דעה של כל קבוצה סקטוריאלית או אזורית, בהתאם לדברי הרב בתשובתו.

נראה שכך ניתן לתאר את מוסדות השלטון במדינת ישראל עם ביאת מלך המשיח במהרה בימינו, ועד אז בהיעדרו של המלך היה אולי מן הראוי לאמץ

שיטת מימשל דומה ע"י בחירת נשיא בעל סמכויות, ולצידו מוסד דוגמת הכנסת הנבחרת בבחירות יחסיות.

בדרך זו נקיים את השילוב הנכון, כאשר מצד אחד יהא הנשיא מנהיג מכח הרוכ, והנהגתו צריכה להיות מונחית לפי שיקולים כלליים בלבד, דבר שהוא כאמור הכרחי במסגרת המדינית להבדיל מן המסגרת העירונית והקהילתית. ועם זאת, במוסד המייצג את כל המפלגות יבואו לידי בטוי הדעות השונות והאינטרסים הקבוצתיים, כך שהחלטות המנהיג יושפעו גם מהן, והנהגתו תהא מקובלת על כולם בדרכי נועם, והאמת והשלום אהבו כיאה למדינת ישראל שהיא יסוד כסא ה' בעולם.